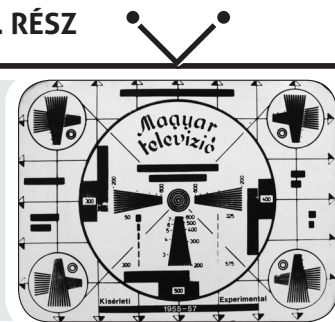

• A MAGYAR TELEVÍZIÓZÁS KEZDETEI – 1. RÉSZ

Kisképernyős történelem

• BABICZKY LÁSZLÓ – DUNAVÖLGYI PÉTER

60 éves a magyar televíziózás. Hámos György 1971-ben így ír a *Filmvilág* hasábjain: „Egy filmművészeti folyóirat nem térhet ki többé a feladat elől, hogy fél szemét ne fordítsa a televízióra. Abban bízom, hogy lapunk ettől nem fog bandzsítani. A televízió szinte teljes egészében, a film egyik változata. Alig van olyan műsora, mely ne kívánna filmi megoldást, ötletet, képből való gondolkodást. A tévéfilmeknél a vérrokonsgot már nem is kell bizonygatni.” Ettől kezdve olvasható a *Filmvilágban* rendszeres tévékritika.

EURÓPA TELEVÍZIÓZIK

Mihály Dénes 1919. július 7-én – az első között – Budapesten álló képeknek „azonnali” televíziószerű közvetítését mutatta be. Az angol Baird 1926-ban már mozgó képátvitelt valósított meg. 1931. május 2-án az első kísérleti tv-sugárzás Moszkvában, az 56,6 m-es rövidhullámon. Az előző napi rádióközleményből: „Holnap a Szovjetunióban először kísérleti televíziós (távolbalató) adást sugároz a rádió.” 1935. június 28-án a Rádióélet „A távolbalátás nehézségeiről” írt. „A berlini távolbalató-kongresszus behatóan foglalkozik a távolbalátás technikai tökéletesítésének, az intézmény népszerűsítésének és a nemzetközi jogi keretek kérdésével.” A németek 1936 nyarán a berlini olimpiai eseményekről kétféle módon is közvetítettek. Az ikonoszkópos kamerával élő helyszínről és filmkamerával, ennek filmszalagját 0,5 perc alatt kidolgozva, a képet filmbontóval továbbították Berlin huszonnyolc nyilvános előadótermébe. Az MTI 1936. augusztus 9-i olimpiai tudósításában olvasható: „A verseny után futva érkezett a stadionba Orbán

és Balázs, a két magyar öttusázó. Nyakába borultak Csík Ferencnek és gratuláltak neki. Elmesélték, hogy mivel már nem kaptak jegyet a stadionba, az olimpiai faluban figyelték a versenyt a távolbalató készüléken.”

1936. november 2-án szokatlanul meleg napra ébredtek a londoniak. Délután a város északi részében lévő Alexander Palace-ból megkezdte műsorának sugárzását a londoni televíziós állomás. Az MTI aznapi tudósítása szerint a leadott képek 40 mp múlva voltak láthatók a vevőkészülékeken. A hivatalos adatok szerint ekkor már 400 televíziós vevőkészülék üzemel Angliában. Egy televíziós vevőkészülék ára száz font volt, ami akkor megfelelt egy gépkocsi árának. Hat napon át, napi kétszer egy órában sugározott műsort a londoni televízió. Az induló angol televízió Magyarországon is keresett munkatársakat. Egész sereg pesti színésznőt nézett és hallgatott meg és végül a fiatal Vadnay Évát választották, aki alig néhány éve került ki Rózsahegy Kálmán színiiskolájából. Az angol urak, mielőtt a szerződést megkötötték volna, Párizsba küldték, ahol a Poste Parisienne-nél próbát énekeltek. A próba remekül sikerült és a fiatal művész még aznap a londoni televízió állandó szereplője lett. Szerződés szerint hetenként háromszor kellett magyar dalokat énekelnie, magyar kosztümben. A másik kiválasztott magyar munkatárs, Bordy Bella, az Operaház szólótáncosnője. Minderről a korabeli Színházi Élet 1938/36. száma tudósított.

ÉS HOL TARTOTT MAGYARORSZÁG?

A II. világháború előtt már megindultak a televíziós műszaki kísérletek

Magyarországon is, a Posta Kísérleti Intézetében és az Egyesült Izzóban. A háborús események miatt azonban ezek a kezdeményezések abbamaradtak. A háború után, az ötvenes évek elején a politikai vezetés célul tűzte ki a hatékony tömegtájékoztató megszervezését. A döntést sürgette a feszült nemzetközi helyzet és a környező országokhoz képest is a jelentős lemaradás. Csehszlovákiában és a Német Demokratikus Köztársaságban már eredményes kísérleti adásokkal készítették elő a rendszeres televíziózást. Az Egyesült Államokban 1951-ben másfél millió tévékészülék üzemelt.

Gerő Ernő feljegyzést készített Rákosinak, melyben összefoglalta, hogy miért fontos a televízió Magyarország számára. „Egész híradástechnikánk fejlesztése ezzel függ össze – a többi között a lokátor-radar technika és a sokcsatornás vezeték nélküli telefon és távíró is. Az agitációnak, a propagandának, a nép nevelésének a televízió, sokkal tökéletesebb, teljesebb eszköze, mint a rádió. Rendkívüli jelentőségű azért, mert kis ország vagyunk, az ország fővárosának óriási a súlya nálunk s ily módon előnyünkre válik az, ami egyébként a televízió hátránya, hogy kicsiny a hatósugara. Ötven-hatvan kilométeres hatósugárral az ország döntő területeit be tudjuk fogni, az ellenség pedig képtelen zavarni. A vezetékes rádió hátránya, hogy ez a múlt, a televízió előnye pedig az, hogy ez a jövő. Bár ez nem döntő, azonban azért nem lényegtelen, hogy a televízió elterjesztésével új pénzfelölözési lehetőséghez jutnánk, jöllehet eleinte nyilván rá kellene fizetnünk. Mindezek figyelembevételével helyeslem, hogy külön bizottságot hozzunk létre a televízió kérdéseinek kidolgozására és a megfelelő párt- és kormányhatározat előkészítésére.”

Ezt követően a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének Titkársága 1952. május 7-én határozatot fogadott el, melynek értelmében létrehoznak egy bizottságot a televízió megteremtéséhez szükséges feltételek felderítésére. A hamarosan felálló öttagú bizottság élére a postaügyi miniszter került. Tanulmányutakat szerveztek a Szovjetunióba. A külföldi tapasztalataik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy az adóállomás

importból nem biztosítható, ezért a hazai előállítást a Beloiannisz-gyárra bízták. A tévékészülékek elkészítésére az Orion jelölték ki. A Posta Gyáli úti kísérleti állomásán 1953-ban megépült a kísérleti adó. Az első – Leningrád típusú – vevőkészüléket négy kilométer távolságba helyezték el az

adótól. Az első sikeres kísérlet napja 1953. december 17. A Posta ez év végén létrehozza a Televízió Vállalatot.

INDULNAK A RENDSZERES KÍSÉRLETI ADÁSOK

Ebben az időben a Budapesti Műszaki Egyetem is kezdi kibocsá-

tani az 1949-es oktatási reform után képzett, úgynevezett gyengeáramú villamosmérnököket. Dr. Barta István professzor oktatja a „Távolbalátás és impulzusteknika” című tárgyat. 1954. január 20-án felszerelik a kísérleti adó antennáját a Televízió Vállalat Agancs utcai székházának tetejére, és itt kerül üzembe a kísérleti diabontó és filmbontó is. Ebben az épületben működik a televízió „Hargita” stúdiója 1954-től 1992-ig. 1954. december 16-án kerül sor a próbaadásra a Posta Kísérleti Intézet Gyáli úti épületéből. A Népszava 1956. december 20-i számából tudjuk, hogyan zajlott a kísérlet. „Magyar Televízió Vállalat igazgatójának Váci utcai dolgozószobájában vagyunk. Hódos Rezső elvtárs asztalán megsörren a telefon. Körülbelül tíz perc múlva indulunk a próbaadással közli a Gyáli útról Molnár János elvtárs, a Postakísérleti Állomás rádióosztályának vezetője. Hódos igazgató begerjeszti az íróasztal mellett álló pompás Leningrád típusú szovjet televízió vevőkészüléket. A szobában mély csend. 'Nini, a Láng Éva!' – mondja valaki a szobában. Valóban az ernyőről a Gyáli úti állomás fiatal vegyészmérnökneje mosolyog. A magyar televízió tehát megszületett és ez elsősorban a Magyar Televízió Vállalat, valamint a Postakísérleti Állomás mérnökeinek és technikusainak odaadó, lelkes munkáját dicséri.” Az első tizennyolc készüléket a politikai, állami felső vezetés körében osztották szét. Az Orion 1954 októberére készült el a hazai vevőkészülékek laboratóriumi példányával. Ennek képmérete 14x18 centiméter. 1955-ben állították elő a sorozatgyártásra alkalmas tévékészülék prototípusát.

Takács Mária a bemondóstúdió előtt

Hódos Rezsőnek, a Magyar Televízió Vállalat igazgatójának leveléből tudjuk, hogy az Országos Mezőgazdasági Kiállítás és Vásár időtartama alatt, 1954. szeptember 11-26. között minden nap sugároztak kísérleti filmműsort.

Südi Nándor mérnök a Dunavölgyi Péternek adott interjúban így emlékezett erre az időszakra: „1954-55-ben már kísérleti adások készültek. Egy nagyszoba volt ott, és úgynevezett tyúkketrec hálóval az egyik sarok el volt kerítve, ott voltak különböző berendezések, egy kicsit odébb egy nagy kezelőasztalon, egy filmbontó berendezés volt felszerelve, és volt egy dia-bontó berendezés, amivel állóképet lehetett adni. Persze hangra is szükség volt. Akkor még a Magyar Rádió nem nagyon folyt bele a kísérletekbe, de már létrejött a Rádió épületében Révai Dezső vezetésével az úgynevezett televíziós osztály.”

Szepesi György Zelei Miklósnak 2005-ben adott interjújában szintén beszélt a korabeli eseményekről. „Abban gondolkodtak, hogy legyen valamifajta indí-

Közvetítőköcsi a Népstadionban
(1960.10.12)

tóműsor. Nem tudom, kinek az ötlete volt, talán László Bandié, aki a Magyar Rádió főrendezője volt, hogy készítsünk zenés műsort Rácz Aladár otthonában. A budai lankákon volt egy nagyon szép háza, rálátással Budapestre. Azt kértem Rácz Aladártól, hogy minden kisebb, két-három perces bekezdés után, zenei illusztrációt adjon. Beszélt és zenélt. Moldvai csángó és székely dalok, cigánynóták követték egymást. Ez 1955-ben a magyar televíziózás első riportfilmje volt, és portréfilm is egyúttal.”

1955. június 23-án elkészült a sajtó és a rádió pártirányításának és ellenőrzésének részletes terve, amelyet a Politikai Bizottság elfogadott. Ez az átfogó szabályozás lett az alapja a központosított, diktatórikus gyakorlatnak, a tömegkommunikációs eszközök totális irányításának és ellenőrzésének. A magyar sajtó, az állami tájékoztatási szervek (Magyar Rádió és Televízió, Magyar Távíratiróló, Magyar Fotó) és a kapcsolódó társadalmi szerv (Magyar Újságírók Országos Szövetsége) politikai irányítása és ellenőrzése elsősor-

ban a párt feladata. 1956-ban megkezdődött a tévéstúdió építése az egykori Tözsdepalotában. A Szabadsághegyen megindult az adótorony alapozása. Az Orion beindította a tévékészülékek sorozatgyártását. Ekkor került sor az első, valóban kísérleti jellegű helyszíni közvetítésre a Kinizsi pályáról. (Mai FTC pálya.) A kis műsorkészítő stáb készített egy Budapest-filmet, és a tévékamerái elé állt a fővárosban vendégszereplő Yehudi Menuhin. Elkezdődött a bemondókeresés is. Tamási Eszter július 11-én lépett először a kamerák elé, Illyés Gyula egyik versét szavalta el. Takács Mária két héttel később debütált, a rádiós Varga József sem vártott magára sokáig. Lugossy Mária, az egyik bemondójelölt a felvételikre így emlékezett Babiczky Lászlónak adott interjújában. „Behívtak a televízióba próba-bemondásra. Többekkel együtt váraoztunk egy folyosón. Aztán be kellett lépniem egy picike kis szobába, ahol a kamerán és a mögöttem álló operatőrön kívül csak egy asztal volt, s azon egy mikrofon. (...) Majd jött az utasítás, hogy mondjak el egy mesét.

Erre ugyan nem készültem, de rögtönöztem valamit. Majd az asztalon lévő szövegek közül kellett egyet felolvasnom. Aztán megszólalt egy hang: jó, köszönjük, majd küldünk értesítést. Egyszer csak jött a levél, hogy menjek be a személyzetishez, Kerekes elvtársnőhöz. Felvesznek külsősnek, de tudom-e, hogy mától kezdve nekem úgy kell viselkedni, öltözködni az utcán, a villamoson, hogy én a Magyar Televíziót képviselem.”

„Kerpel Róbert az Elektroimpex Külkereskedelmi Vállalat segítségével a cambridge-i PAY céggel és szerződést kötött egy négykamerás közvetítőkocsi szállítására. Csak az 56-os utcai harcok megszűnte után derült ki, hogy a Nyugati pályaudvar egyik szélső vágányán áll egy tehervagon és rajta a várva-várt PAY kocsi. 1957 február elején végre megérkezett az angol cég hindu mérnöke Mr. Sipahimalani és a Szabadság téri épületben sor került az átvételre, valamint a tanfolyamra. Ezzel nem csak a jó képminőségű műsorkészítés lehetősége nyílt meg, de a legújabb technika vonzotta a fiatal mérnököket is. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy Kerpel Róbert külföldön is elismert szakember gárdát tudjon ki-nevelni.” – emlékezik az eseményekre Horváth Miklós mérnök.

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1959 októberi határozata azzal büszkélkedett: „a Magyar Rádió és Televízió vezetősége 1957 első felében megtisztította az intézményt a szálláscsinálóktól, áruháztól, karrierista ingadozóktól. Ma a Rádió és Televízió politikai munkatársi gárdája származás, politikai és szakmai képzettség, párhűség szempontjából sokkal jobb, mint az ellenforradalom előtti volt”. Ekkor alakult ki a televízió induló munkatársi csapata, a stúdiótechnikával foglalkozó szakemberek is 1957 elején kerültek át a televíziós főosztályra. 1957 februárjában megindul az „Ipari és kereskedelmi adás” heti öt alkalommal két-két óra időtartamban. Kedden és pénteken a kísérleti műsor: filmvetítés!

„Az, hogy az induláskor a gyártási vonalon volt katonák jelentek meg: Járai Béla, Sente László, Baji Tibor, az, hogy a politikai területek élére Kós Béla, Radványi Dezső került, aki az ÁVH módszertani osztályáról jött, Ipper Pál, aki ÁVH-s őrnagy volt, az tény. A televízióban mindig voltak ilyen típusú ejtőer-

nyősök, ez nem a rendszerváltás utáni korszakra jellemző. (...) A kezdeteknél ki kell emelni Zsurzs Éva szerepét. Azt az operatőri, asszisztensi csapatot, melyből kiváló vezető operatőrök és rendezők lettek: Szőnyi G. Sándor, Nemere László, Eck T. Imre, Czabarka György és a többiek. Én 1957 végén érkeztem. Évának volt egy nagyon nyitott, emberközpontú vezetői attitűdje, ami aztán az ő egész rendezői tevékenységének is meghatározója volt és sikereinek záloga.” (Horváth Ádám)

MEGSZÜLETETT A MAGYAR TELEVÍZIÓ!

1957 április végére megérett a helyzet arra, hogy elindulhasson a magyar televíziózás. Utólag az 1957. május 1-i ünnepség közvetítését tekintik a magyar televízió születésnapjának. Az előző napon, április 30-án azonban már volt egy élő közvetítés a Szabadság téri épületből. A televízió három-négy irodájának egyikéből kirámolták a bútorokat, egy nagy kerek asztalt és öt fotelt tettek be; a Tanácsköztársaság négy veterán harcosa és Randé Jenő rádióriporter foglalt bennük helyet. Beállítottak néhány lámpát meg a közvetítő kocsi három kameráját – és az egykori Tözsdepalota rögtönzött stúdiójában elkezdődött az első magyar tévéműsor: Beszélgetés régi május elsejékről. Randé Jenő később így emlékezett vissza az adásra: „Vontatottnak, hosszúnak találtam a beszélgetést, s mégis másnap egy ismert művész gratulált a műsorhoz. Azt hittem tréfál, de nagyon is komolyan gondolta, amit mondott: „Ahhhoz gratulálok, hogy televíziónk már ilyen is tud.”

Másnap, május 1-én élő közvetítés volt a Hősök terén rendezett százezres Kádár-nagygyűlésről. A közvetítés riporterei Kovalik Károly, Kalmár György, és Szepesi György voltak. Szepesi György erre így emlékezett a Zelei Miklósnak adott interjúban: „1957. május elseje, amelyet a rádió természetesen közvetített, de a televízió is jelen volt. Ennek a közvetítésnek az érdekessége az volt, hogy akkori nevén a Gorkij fasor és a Dózsa György út kereszteződésében állt a közvetítő kocsi, és a kocsihoz, az én ötletem alapján, odahívtuk Kádár Jánost, és azzal indult a magyar televíziózás május elsejei hivatalos műsora, hogy Kádár János megszólalt.”

„1957-ben megbíztak egy feladat- tal.” – emlékezik Zsurzs Éva rendező.

„Benke Valéria kért fel, akkoriban nem nagyon lehetett az ilyesmit visszautasítani. A televízió akkor még a rádió egyik osztálya volt csupán. Az volt a feladatunk Máta László kollégámmal, hogy dolgozzunk ki egy műsorrendet, hiszen akkor már három estén is sugárzott a Magyar Televízió. Elvállaltam, bár azt sem tudtam, mi fán terem a televíziózás. A tervet elkészítettük, s közben engem egyre jobban izgatott, mikor rendezhetek már. Megígérték, ha áll a „stúdió osztály”, rendezhetek. Kezdetben sok mindent csináltam. Rendeztem „Élő Újságot”, falusi műsorokat, készítettem portrékat, például Neményi Liliről és Latabár Kálmánról, különböző irodalmi összeállításokat, vezettem helyszíni közvetítést, többek között a Budapesti Nemzetközi Vásárról. Közben tévés fikció tapasztalataival, Deme Gábor dramaturg segítségével – lefektettük a tévéjáték szabályait. Ezt a hályogkovács bátorságával egy nemzetközi konferencián később elő is adtuk. Elfogadták véleményünket, mely így hangzott: „a tévédráma olyan, elsősorban a lélektan eszközeivel dolgozó kamara jellegű drámai mű, amelyet a televíziós kamera optikája közvetít a képernyő kevésszámú, az élmény kollektivitásától megfosztott, intim nézőközönséghez. Emlékszem, öt rendezőből, hat operatőrből, egy díszlettervezőből és a három bemon-dólányból, Takács Marika, Tamási Eszter és Lénárt Jutka állt a csapat. Volt egy PAY közvetítő kocsi. Két operatőri stáb dolgozott rajta. Az egyik Nagy József, Varga Vilmos, Mestyán Tibor, a másik Mezei István, Kocsis Sándor, Sík Igor. Rendezőink: Mihályfi Imre, Deák István, Katkics Ilona, Kende Márta. A díszlettervező Kézdy Lóránt volt. Az irodalmi és drámai osztályt Cseres Miklós dr. vezette, és ott dolgozott Szűcs Bandi is, aki később a vezetője lett. A gyermekosztályon Szőnyi G. Sándor dolgozott dramaturgként, és később nevezték ki rendezőnek. Kerpel Róbert mérnök a műszaki részleget vezette, és elintézte, hogy kapjon a televízió öt tévékészüléket, hogy otthon is nézhessük az adást, mert erre nekünk nem volt pénzünk. Szerveztünk egy kirándulást a Gerecse hegységbe az operatőrök és a rendezők számára, hogy lássuk a bécsi tévéadást, mert kiutazásról akkoriban szó sem lehetett.”

(Folytatjuk)